

Інна Осадченко

ХАРАКТЕРИСТИКА ДИДАКТИЧНОЇ ОДИНИЦІ ТЕХНОЛОГІЇ СИТУАЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Інноваційне спрямування сучасної вищої школи вимагає пошук нових та обумовлену адаптацію відомих технологій навчання. Такою адаптованою з менеджмент-освіти технологією навчання у контексті підготовки майбутніх учителів початкових класів ми розглядаємо технологію ситуаційного навчання. Її сутність, на наш погляд, полягає у тому, що викладачем у навчальному процесі створюються проблемні навчальні ситуації, запозичені із професійної практики, які студенти повинні глибоко проаналізувати (індивідуально, у парах, у групах, колективно) та прийняти оптимальне рішення відповідно до конкретних умов. Перевагами технології ситуаційного навчання є дії студентів у його процесі аналогічно до реальних професійних подій.

Технологія ситуаційного навчання розглядається нами також як своєрідний навчальний рух – аналіз і синтез теоретичної бази, отриманої студентами, та апробованої на практиці, але в аудиторних, а не виробничих умовах. В. Загвязинський вказує на те, що для ефективного застосування у дидактиці методу сходження (руху) і синтезу на основі теоретичної системи, необхідно:

- виокремити елементарну структурну одиницю (примітка: автор називає таку одиницю «клітинкою») педагогічного процесу і її адекватне відображення у теорії;
- прослідкувати те, як виокремлена елементарна одиниця на основі розв'язання внутрішніх та зовнішніх суперечностей розвивається у структурі одиниці обраного процесу;
- виявити на цій основі усе різноманіття зв'язків та відносин, які виникають у педагогічному процесі, враховуючи його зміст, методи і форми [4, с. 26].

Під такою елементарною структурною одиницею мають на увазі «дидактичну одиницю».

Не зважаючи на стабільну уживаність у дидактичному просторі терміну «дидактична одиниця», ми не знайшли його тлумачення у опрацьовуваних нами підручниках чи посібниках із загальної педагогіки та педагогіки вищої школи, педагогічних словниках (А. Алексюк, А. Андрєєв, С. Архангельський, З. Гіптера, В. Головенкін, Б. Голуб, С. Гончаренко, В. Кудіна, В. Лозова, В. Ортинський, М. Соловей, Є. Спіцин, М. Фіцула, Ю. Фокін, В. Ягупов та ін.). Зазначене спонукає до складання ґрунтовної характеристики категорії «дидактична одиниця», зокрема стосовно змісту дидактико-організаційної системи навчання у педагогічному вищому

навчальному закладі.

Мета статті – на основі аналізу науково-педагогічних джерел охарактеризувати дидактичну одиницю технології ситуаційного навчання у підготовці майбутніх учителів початкових класів.

У цілому на сучасному етапі становлення дидактики, за словами П. Гусака, прослідковується прагнення дослідників виокремити дидактичну одиницю, що виводить навчальний процес на технологічний рівень. Таким чином, «клітинна організація навчального процесу» може якісно змінити всю систему педагогічного процесу [3, с. 13]. Дидактична одиниця («дидактичний цикл», «одиниця процесу навчання», «клітинка», «ланка» тощо) виконує роль абстрактної моделі процесу навчання та наділяється різним змістом, коли мова йде про визначений предмет, навчальну задачу, метод навчання тощо [3, с. 13].

Звісно, найбільшу популярність поняття «дидактична одиниця» отримало після оприлюднення теорії укрупнення дидактичних одиниць (УДО) П. Ерднієва. Укрупнена дидактична одиниця – «це локальна система понять, об'єднаних на основі їх смислових зв'язків, що утворюють цілісно засвоювану одиницю» [8, с. 43].

Ідею інваріантності структури порівнюваних дидактичних явищ В. Бондар переніс і на структуру методу навчання, обґрунтовуючи його як мікродіяльність та приймаючи за дидактичну одиницю процесу навчання, пропонуючи такий її структурний склад:

- мета;
- цільове завдання;
- зміст навчального матеріалу;
- спосіб засвоєння;
- форма організації навчальної діяльності;
- результат засвоєння з виховними та розвивальними ефектами [1, с. 75–76].

Тільки маючи чітку уяву про структуру дидактичної одиниці процесу навчання, на переконання В. Бондаря, навчальне заняття можна збудувати як сукупність клітинок, з яких воно складається. До найменшої дидактичної одиниці процесу навчання можна зарахувати будь-яку форму організації навчання: екскурсію, лекцію, семінарське, практичне або лабораторне заняття, адже їм теж притаманні ціль, мета, зміст, методи та засоби навчання, форми організації навчальної діяльності учнів, результати навчання [1, с. 75–76].

Аналогічно, розглядаючи навчальний процес як отримання людиною знань, умінь та навичок, А. Остапенко аналізує його з різних позицій, за різними ознаками, у тому числі:

- навчальна ситуація – частина навчального періоду;
- методика навчання/учіння – своєрідна «для кожного педагогам

послідовність навчальних ситуацій, необхідна для досягнення тієї чи іншої навчальної цілі» [6, с. 256].

Не дивлячись на те, що автор не вживає власне термін «дидактична ситуація», порівнюючи його роздуми з цього приводу з вищевказаними авторами, можна констатувати ототожнення аналізовуваних понять.

У «Словнику законодавчих термінів» дидактична одиниця ототожнюється із поняттям «навчальний елемент» і визначається як «мінімальна доза навчальної інформації, що зберігає властивості навчального об'єкта» [11]. Т. Боровкова під дидактичною одиницею розглядає окремо взятую навчальну тему [10]. Водночас під дидактичною одиницею розглядають і менші дидактичні складники, наприклад – текст у процесі вивчення іноземних мов: «Текст – це не просто дидактична одиниця, це – універсальна дидактична одиниця, яка дозволяє злити воедино два найважливіші напрями у вивченні ІМ (*примітка автора*: ІМ – іноземні мови)...» [5, с. 4]. Причому, обґрунтування свого вибору тексту у якості дидактичної одиниці на протигагу попередньо уживаним у наукових колах цього напрямку досліджень менших одиниць навчання (фонем, складів, слів та речень), автор обумовлює причинами змінених умов навчання іноземним мовам: «Під одиницею навчання ІМ ми розуміємо мінімальну структурно-функціональну одиницю об'єкта засвоєння, яка зберігає його основні властивості та функції» [5, с. 2].

Таким чином, дидактична одиниця – це найменша частина навчальної інформації, яка необхідна для сприйняття, аналізу та засвоєння студентами. Сукупність дидактичних одиниць складає загальний зміст навчання відповідно до Освітньо-професійної програми підготовки бакалавра та спеціаліста напрямку підготовки «Початкова освіта».

Щодо застосування технології ситуаційного навчання у підготовці майбутніх учителів початкової школи, то важливий показник її ефективності – тісний зв'язок теорії з практикою завдяки наданню у широкому обсязі за короткий час різноманітних проблем (інформації) практичного характеру. Однак рішення проблеми – не закінчена робота: студенти – майбутні учителі початкових класів – повинні отримати реакцію оточуючих на свої дії, розуміючи, що можливі різні варіанти рішення, за умови, що ризик прийняття рішення залишається за ними, а педагог лише тлумачить наслідки прийняття необдуманих рішень, або ж самостійно відрефлексувати здійснену роботу. Надзвичайно важливим за обставин такого навчання, вважаємо, стає готовність (компетентність) самого викладача: він апріорі має бути досвідченим практиком у галузі початкової освіти та людиною з високим рівнем аналітичного мислення, адже має не лише заздалегідь знати ймовірні варіанти правильних рішень виходу із ситуації, але й мобільно реагувати на студентські варіанти. Отже, відповідно до змісту навчальної дисципліни та в цілому професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, за певними правилами

розробляється модель конкретної ситуації, що відбулася в реальному педагогічному житті початкової школи та в якій має відбиватися комплекс знань і практичних навиків, які студентам потрібно отримати. Викладач виступає в ролі ведучого, модератора (від лат. moderator – «той, що стримує» – ведучий, який виконує функції коментатора, диктора, інтерв'юера [9, с. 462]), який формулює питання, фіксує відповіді, підтримує дискусію, або ж просто підтримує самостійний аналіз студентами педагогічної ситуації.

Таку конкретну динамічну навчальну ситуацію – задачу, яка розгорнута у процесуальному плані, тобто у взаємодії суб'єктів навчання (викладачів і студентів), одночасно із методами та засобами здійснення цієї діяльності з метою отримання результату В. Загвязинський вважає структурною одиницею навчального процесу у вузі [4, с. 26]. Так дидактичною одиницею контекстового навчання А. Вербицький вважав ситуацію як неоднозначне та протирічне явище, що несе у собі можливості розгортання змісту навчання у його динаміці та дозволяє створити систему інтелектуальних і соціальних відношень між суб'єктами ситуації (передусім, викладача та студентів) [2, с. 61].

Отже, одиницею роботи студента і викладача в системі технології ситуаційного навчання у підготовці майбутніх учителів початкових класів, вочевидь, розглядаємо, ситуацію, яка, на думку С. Півкіна, достатньо суперечлива за своєю природою, бо містить у собі набір конкретних ознак і потенційних можливостей дидактичного плану: «імпульс і «енергетику», необхідну для розгортання змістових резервів освіти в її динаміці і розвитку, дозволяє «задіювати» систему інтелектуальних, соціальних і інших взаємин окремих людей і цілих колективів, залучених у цю ситуацію (або з погляду педагогічних умов) навчальну ситуацію, що формується і розвивається на основі співпраці суб'єктів освітнього процесу, якими є викладач і студенти» [7, с. 27–28]. Фактично на основі конкретної навчальної ситуації будується вся система такого навчання, яка орієнтується на вирішення ситуаційних завдань і проблем, широкого використання в процесі опрацювання банку практичних ситуацій та готових рішень [7, с. 28].

Згідно із вищевказаним тлумаченням Н. Кротік поняття «дидактична одиниця» та його словниковим тлумаченням, вважаємо, що основне для дидактичної одиниці – мати ключові властивості та функції об'єкта засвоєння, що на наш погляд, цілком правомірно для педагогічної ситуації у підготовці майбутніх учителів початкової школи: процес вивчення та опрацювання ситуації спрямований на формування у студентів професійно-компетентнісних знань, умінь та навичок. До того ж, якщо проаналізувати вимоги до функціональної сутності дидактичної одиниці з точки зору В. Бондаря, В. Загвязинського, Н. Кротік [1, с. 75–76; 4, с. 26; 5, с. 2–3], то вона має представляти в мініатюрі цілісний об'єкт (у нашому

випадку – реальний педагогічний процес), бути відтворюваною та характеризуватися достатнім інформаційним базисом (у нашому випадку – додаткові обставини, супроводжувальний інформаційний пакет першоджерел тощо). Під педагогічною ситуацією розуміємо обставини, які виникають у педагогічному процесі та без правильного вибору виходу з яких неможлива подальша ефективна діяльність будь-кого з її учасників. Навчальна педагогічна ситуація у цьому випадку – конкретне навчальне завдання, змістом якого є педагогічна ситуація.

Однак, зважаючи на розширеніше бачення категоріального вияву дидактичної одиниці у якості форм та методів навчання (за В. Бондарем, А. Остапенком), додаємо до поняття «педагогічна ситуація» у якості дидактичної одиниці визначення «найменша», щоб підкреслити її мінімальний, у порівнянні, наприклад, із навчальним заняттям, структурний та змістовий обсяг.

Таким чином, дидактична одиниця – це найменша частина навчальної інформації, яка необхідна для сприйняття, аналізу та засвоєння студентами. З точки зору системного підходу, ключова одиниця технології ситуаційної навчання – навчальна педагогічна ситуація, що є складником змісту навчання та його дидактико-організаційної характеристики. Відтак, цілком виправдано можемо говорити про розгляд навчальної педагогічної ситуації як найменшої дидактичної одиниці у контексті досліджуваного навчання. Наголосимо лише на тому, що робимо логічний наголос на слові «найменша», не претендуючи на універсальність педагогічної ситуації як дидактичної одиниці у дидактичній сфері професійної педагогічної підготовки.

Відтак, подальших досліджень потребує питання класифікації педагогічних ситуацій як дидактичних одиниць технології ситуаційного навчання у підготовці майбутніх учителів початкових класів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар В. Дидактика / В. Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
2. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход : метод. пособие / А. А. Вербицкий. – М. : Высш. шк., 1991. – 207 с.
3. Гусак П. М. Технологія засвоєння студентами дидактичної теорії / П. М. Гусак. – Луцьк, Вид-во ВДУ, 1996. – 115 с.
4. Загвязинский В. И. Дидактика высшей школы : текст лекций / В. И. Загвязинский. – Челябинск : ЧПИ, 1990. – 98 с.
5. Кротик Н. Л. Автентичний текст як універсальна дидактична одиниця для оволодіння іноземною мовою та іншомовною культурою : [Електронний ресурс] / Н. Л. Кротик. – Режим доступу : http://www.nbuuv.gov.ua/portal/soc_gum/peddysk/2009_5/krotik.pdf
6. Остапенко А. А. Моделирование многомерной педагогической